

PROGRAM AZOTANOWY

przyjęty w 2018 r.

Co robi rolnik, aby nie zanieczyszczać wód

Warszawa, wrzesień 2019 r.

Spis treści

1.	Co to jest Program azotanowy i dlaczego rolnicy powinni go realizować w swoim gospodarstwie?	5
2.	Kogo dotyczy Program azotanowy?	7
3.	Gdzie i kiedy nie należy stosować nawozów?	9
4.	Jak przechowywać nawozy naturalne w sposób bezpieczny dla środowiska?	16
	Przechowywanie obornika w budynku inwentarskim	17
	Przechowywanie nawozów naturalnych na płycie lub w zbiorniku	18
	Czasowe przechowywanie obornika bezpośrednio na gruncie	18
	Jak ustalić wymaganą pojemność lub powierzchnię miejsc do przechowywania nawozów naturalnych?.....	19
	Gdzie nie należy lokalizować miejsc do przechowywania nawozów naturalnych oraz kiszzonek?	20
	Lokalizowanie miejsc do przechowywania nawozów naturalnych na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią	21
	Jakie wymagania w zakresie przechowywania nawozów naturalnych powinni spełnić przedsiębiorcy utrzymujący zwierzęta futerkowe?	22
5.	O czym powinni pamiętać rolnicy przekazujący i przyjmujący nawozy naturalne?	23
6.	Jak określić dawki nawozów bezpieczne dla środowiska?	25
	Kto powinien posiadać plan nawożenia azotem?	26
	Jak należy przygotować plan nawożenia azotem?	27
7.	Jakie dokumenty trzeba posiadać w gospodarstwie?	30
8.	Kontrole - czego mogą dotyczyć i jak się do nich przygotować?	32
9.	Jak długo będzie obowiązywał Program azotanowy?	34
10.	Czy rolnicy mają wpływ na zapisy Programu?	34
11.	Program azotanowy w praktyce	35
	Zbiór zaleceń dobrej praktyki rolniczej	35
	Kodeks doradcy dobrej praktyki rolniczej dotyczący ograniczenia emisji amoniaku.....	36
	Aplikacje komputerowe wspierające wdrażanie Programu azotanowego	36
	Przykładowe gospodarstwa rolne, które prowadzą działania zgodne z Programem azotanowym.....	40
	Dofinansowanie inwestycji mających na celu ochronę wód przed azotanami	40

Niniejszą publikację przygotowano na podstawie przepisów prawa aktualnych na dzień 2 września 2019 r., t.j.:

- Dyrektywy Rady 91/676/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanym przez azotany pochodzenia rolniczego (Dz. Urz. WE L 375 z 31.12.1991, str. 1, z późn. zm. – Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 15, t. 2, str. 68) zwanej dalej: „dyrektywą azotanową”,
- Ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (Dz. U. z 2018 r. poz. 2268 z późn. zm.) zwanej dalej: „ustawą Prawo wodne”,
- Ustawy z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu (Dz. U. z 2018 r. poz. 1259 z późn. zm.) zwanej dalej: „ustawą o nawozach i nawożeniu”,
- Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 5 czerwca 2018 r. w sprawie przyjęcia "Programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu" (Dz. U. z 2018 r. poz. 1339) zwanego dalej: „Programem azotanowym”,
- Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 7 października 1997 r. w sprawie warunków technicznych jakim powinny odpowiadać budowle rolnicze i ich usytuowanie (Dz.U. z 2014 r. poz. 81),
- Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. z 2019 r., poz. 1065),
- Decyzji Wykonawczej Komisji (UE) 2017/302 z dnia 15 lutego 2017 r. ustanawiającej konkluzje dotyczące najlepszych dostępnych technik (BAT) w odniesieniu do intensywnego chowu drobiu lub świń zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE (notyfikowana jako dokument nr C(2017) 688).

1. Co to jest Program azotanowy i dlaczego rolnicy powinni go realizować w swoim gospodarstwie?

Nadmierne ilości azotu odkładane w glebie i wymywane do zbiorników wodnych powodują zanieczyszczenie wód i w konsekwencji prowadzą do ich eutrofizacji, czyli przeżyźnienia. Zjawisko to jest szkodliwe nie tylko dla środowiska, ale przede wszystkim dla zdrowia ludzkiego. Duża ilość biogenów w wodzie powoduje między innymi masowy zakwit glonów i sinic, a te mogą wywoływać reakcje alergiczne u kąpiących się w niej ludzi, a nawet skutkować uszkodzeniem wątroby czy układu nerwowego. Taka woda z sinicami i glonami nie powinna być również używana do pojenia zwierząt ani podlewania warzyw.

Nadmiar azotanów w wodzie, w której nie ma zakwitów glonów, także może prowadzić do poważnych komplikacji zdrowotnych – spożyte azotany zwiększają ryzyko wystąpienia nowotworów układu pokarmowego, są także bardzo szkodliwe dla noworodków i małych dzieci, u których mogą prowadzić do rozwoju sinicy.

Nadmiar azotanów w wodach często jest efektem nieprawidłowego stosowania nawozów naturalnych i mineralnych w rolnictwie oraz ich niewłaściwego przechowywania w gospodarstwach. Można to ograniczyć bilansując nawożenie azotem i stosując dobre

praktyki rolnicze. Właściwie zbilansowane nawożenie nie tylko ogranicza zanieczyszczenie środowiska, ale również przynosi korzyści ekonomiczne, ponieważ w celu zmniejszenia straty azotu rolnik stosuje mniej nawozów.

Program azotanowy to zbiór działań, które należy realizować w gospodarstwie rolnym, aby minimalizować zanieczyszczenie wód azotanami. Został on opracowany, aby pokazać rolnikowi co powinien robić i w jaki sposób stosować nawozy, aby unikać zanieczyszczania wód i zmniejszać w ten sposób zagrożenie dla zdrowia ludzi. Często nie mamy świadomości, że nawóz rozsiany zbyt blisko rzeki bardzo szybko spływa do niej, powodując zanieczyszczenie wody zamiast wspomagać wzrost roślin.

Najważniejsze kwestie, które określono w Programie azotanowym obejmują:

- warunki rolniczego wykorzystania nawozów azotowych w pobliżu wód, na terenach o dużym nachyleniu, a także na glebach zamrzniętych, zalanych wodą, nasyconych wodą lub przykrytych śniegiem,
- terminy, w których można stosować nawozy,
- warunki przechowywania nawozów naturalnych i kiszzonek oraz postępowania z odciekami,
- sposób obliczania dopuszczalnej rocznej dawki nawozów naturalnych, która nie może przekroczyć 170 kg N/ha,
- zasady opracowywania planu nawożenia azotem oraz wymagania w zakresie wymaganej dokumentacji.

2. Kogo dotyczy Program azotanowy?

Program azotanowy dotyczy wszystkich, którzy prowadzą produkcję rolną, w tym działy specjalne produkcji rolnej, oraz działalność, w ramach której są przechowywane odchody zwierzęce lub stosowane nawozy. Należy pamiętać o tym, że pojęcie nawozu na potrzeby Programu azotanowego zostało zdefiniowane bardzo szeroko i oznacza każdą substancję zawierającą związek azotu lub związki azotu rolniczo wykorzystywaną w celu zwiększenia wzrostu roślinności, a także odchody zwierzęce, pozostałości z gospodarstw rybackich oraz osady ściekowe. Zgodnie z tą definicją nawozem jest również poferment z biogazowni, kompost oraz odpady dopuszczone do stosowania w rolnictwie.

Program azotanowy dotyczy wszystkich rolników, ale niektóre obowiązki zostały zróżnicowane w zależności od wielkości prowadzonej produkcji rolnej.

Szczególną uwagę na zapisy Programu powinni zwrócić producenci rolni, którzy prowadzą działalność na powierzchni większej lub równej 10 ha użytków rolnych lub utrzymujące zwierzęta gospodarskie w liczbie większej lub równej 10 DJP według stanu średniorocznego. Dla tych rolników zostały przewidziane wymagania w zakresie udokumentowania

właściwego planowania nawożenia (patrz: rozdział 6), a także sposobu prowadzenia ewidencji zabiegów agrotechnicznych związanych z nawożeniem (patrz: rozdział 7).

Producenci rolni posiadający gospodarstwo rolne o powierzchni powyżej 100 ha użytków rolnych, lub uprawiający uprawy intensywne określone w załączniku 7 do Programu azotanowego, na gruntach ornych o powierzchni powyżej 50 ha, lub utrzymujący obsadę zwierząt gospodarskich większą niż 60 DJP według stanu średniorocznego mają obowiązek opracowania planu nawożenia azotem (patrz: rozdział 6).

Podmioty prowadzące chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich w liczbie mniejszej lub równej 210 DJP powinni zwrócić szczególną uwagę na obowiązki dotyczące właściwego przechowywania nawozów naturalnych oraz dostosować gospodarstwo do tych obowiązków w terminie do 31 grudnia 2024 r. (patrz rozdział 4).

Najwięcej obowiązków mają tzw. producenci wielkotowarowi prowadzący chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich w liczbie większej niż 210 DJP, w tym podmioty prowadzące chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2 000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior. Ta grupa producentów musi dostosować miejsca do przechowywania nawozów naturalnych w terminie do 31 grudnia 2021 r. (patrz rozdział 4). Wielkotowarowi producenci drobiu i świń mają również dodatkowe obowiązki związane z opracowaniem planu nawożenia azotem (patrz rozdział 6).

3. Gdzie i kiedy nie należy stosować nawozów?

Niewłaściwie zastosowany nawóz zamiast wzbogacić glebę w składniki pokarmowe i poprawić plonowanie zostaje wymyty do wód powierzchniowych, co powoduje wymierne straty ekonomiczne dla rolnika oraz negatywny wpływ na środowisko naturalne. Program azotanowy określa, na jakich terenach i w jakich okresach można stosować nawozy w sposób, który nie zanieczyści wód.

Przede wszystkim zabronione jest stosowanie nawozów na glebach zamarzniętych, zalanych wodą, nasyconych wodą lub pokrytych śniegiem.

Wskazówki pozwalające zakwalifikować glebę jako zamarzniętą, zalaną lub nasyconą wodą znajdują się w Zbiorze zaleceń dobrej praktyki rolniczej, przygotowanym w 2019 r. przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Gleby zalane to takie, na których widoczne są zastoiska wody (nie dotyczy stawów rybnych). Za nasycone wodą można uważać gleby, które pomimo braku zastoisk nie wchłaniają wody, są maziste i plastyczne.

Gleby zamrożone są stwardniałe, stawiają opór naciskowi i nie wchłaniają wody z powodu zablokowania porów przez lód. Jeżeli gleba rozmarza co najmniej powierzchniowo w ciągu dnia, to nie jest ona uznawana za glebę zamrożoną.

Za pokryte śniegiem można uważać pola, których co najmniej 50% powierzchni pokrywa warstwa śniegu, spod której nie jest widoczna gleba.

Stawy wykorzystywane do chowu lub hodowli ryb mogą być nawożone nawozami naturalnymi lub nawozami azotowymi mineralnymi. Nawożenie stawów powinno polegać na uzupełnieniu brakujących składników pokarmowych opartym na uprzednim przeprowadzeniu analiz chemicznych. Analizy chemiczne są niezbędne nie tylko do określenia potrzeb nawozowych stawu, ale również do stwierdzenia, czy badane składniki nie występują w wodzie w nadmiernych ilościach, zagrażających życiu ryb.

Zalecane dawki i sposoby nawożenia można znaleźć w literaturze fachowej dotyczącej rybactwa stawowego. Nawożenie stosuje się przede wszystkim w stawach niezbyt żyznych, lecz o wysokiej kulturze, niezakwaszonych, pozbawionych twardej roślinności naczyniowej i o głębokości zalewu 1 m. Wskazane jest też, aby stawy takie miały stały indywidualny dopływ i odpływ, dla zapewnienia możliwości zatrzymania przepływu wody na dowolny okres po zastosowaniu nawozu. Zaleca się stosowanie nawozów azotowych mineralnych w postaci roztworu wodnego. Rozsiewanie nawozów sypkich za pomocą szufli na wodę powoduje utratę znacznej części substancji odżywczych. Natomiast nawóz organiczny, w tym nawóz naturalny, może być stosowany wyłącznie w stawach, w których prowadzona jest systematyczna kontrola zawartości tlenu w wodzie oraz zagwarantowany jest stały dopływ czystej i dobrze natlenionej wody. Jeżeli gnojowicę stosuje się zamiast nawozów mineralnych i w nadmiarze, stwarza ona duże niebezpieczeństwo zanieczyszczenia wód gruntowych oraz powierzchniowych¹.

Szczególne restrykcje obowiązują w przypadku stosowania nawozów na gruntach rolnych w pobliżu wód powierzchniowych. Program azotanowy określa minimalne odległości stosowania nawozów w pobliżu wód powierzchniowych (tabela 1).

¹ Zalecenia dotyczące nawożenia stawów rybnych pochodzą z publikacji Guziur J., Białowas H., Mileczarzewicz W. „Rybactwo stawowe w stawach karpowych, urządzeniach przemysłowych oraz małych zbiornikach śródlądowych”. Oficyna Wydawnicza „HOŻA”, Warszawa 2003, ISBN 83-85038-82-5

Tabela 1. Odległości, w jakich nie stosuje się nawozów w pobliżu wód powierzchniowych

Na gruntach rolnych od brzegu:				
Rodzaj nawozów	Jezior i zbiorników wodnych o powierzchni do 50 ha	Cieków naturalnych	Rowów z wyłączeniem rowów o szerokości do 5 m liczonej na górnej krawędzi brzegu rowu	Kanałów
Nawozy z wyłączeniem gnojowicy	5 m	5 m	5 m	5 m
Gnojowica	10 m	10 m	10 m	10 m
Na gruntach rolnych od:				
Rodzaj nawozów	Brzegu jezior i zbiorników wodnych o powierzchni powyżej 50 ha	Ujęć wody, jeżeli nie ustanowiono strefy ochronnej na podstawie przepisów ustawy z dnia 20.07.2017r. – Prawo wodne.	Obszarów morskiego pasa nadbrzeżnego	
Wszystkie rodzaje nawozów	20 m	20 m	20 m	

Odległości podane w tabeli 1 można zmniejszyć o połowę jeżeli:

- stosuje się nawozy za pomocą urządzeń aplikujących je bezpośrednio do gleby, lub
- podzieli się pełną dawkę nawozów, co najmniej na 3 równe części, przy czym odstęp między zastosowaniem tych dawek nawozu nie może być krótszy niż 14 dni.

Rolnicy, których gospodarstwa położone są na stokach o nachyleniu większym niż 10% (wzrost pochylenia terenu o 1 m na długości 10 m), czyli terenach o dużym nachyleniu powinni zachować szczególną uwagę przy stosowaniu nawozów. W przypadku terenów o dużym nachyleniu w kierunku wód powierzchniowych, odległości, w jakich zabronione jest stosowanie nawozów, zostały zwiększone o 5 m w stosunku do odległości z tabeli 1. Również w tym przypadku odległości można zmniejszyć o połowę jeżeli stosuje się urządzenia aplikujące nawozy bezpośrednio do gleby lub podzieli się pełną dawkę nawozów, co najmniej na 3 równe części zastosowane w odstępach nie krótszych niż 14 dni.

W pozostałej części terenu o dużym nachyleniu należy:

- rozdzielić dawki nawozów azotowych mineralnych, tak aby poszczególne dawki nie przekraczały 100 kg N/ha;
- stosując nawozy na gruntach ornych, dokonać ich bezpośredniej aplikacji do gleby lub przyorywać lub wymieszać z glebą, a w okresie wegetacyjnym roślin uprawnych – stosować je przy największym zapotrzebowaniu roślin na azot; przyorania lub wymieszania z glebą dokonuje się w ciągu 4 godzin od zastosowania nawozu naturalnego, jednak nie później niż następnego dnia po jego zastosowaniu;

- uprawiać działkę rolną w kierunku poprzecznym do nachylenia stoku, stosując odkładanie skiby w górę stoku, o ile pozwala na to wielkość i usytuowanie tej działki rolnej lub przy zastosowaniu konserwujących systemów uprawy zapobiegających wymywaniu, takich jak uprawa uproszczona, uprawa uproszczona pasowa lub uprawa zerowa. Uprawa w poprzek nachylenia stoku z odkładaniem skiby w górę stoku nie jest wymagana w przypadku działki rolnej mniejszej niż 1 ha, na której stosuje się uproszczony system uprawy.

W celu ograniczenia zanieczyszczenia wód zabronione jest również mycie rozsiewaczy nawozów i sprzętu do aplikacji nawozów oraz rozlewanie wody z ich mycia w odległości mniejszej niż 25 m od wód. Odległość ta może być większa dla ujęć wód, dla których ustanowiono strefy ochronne.

Dla ochrony wód ważne są także terminy, w których stosuje się nawozy. Na gruntach rolnych nawozy stosuje się w terminach określonych w tabeli 2.

Tabela 2. Terminy stosowania nawozów

Rodzaj gruntu i nawozu	Nawozy azotowe mineralne i nawozy naturalne płynne	Nawozy naturalne stałe
Grunty orne	1 marca – 20 października	1 marca – 31 października
Grunty orne na terenie gmin objętych wykazem stanowiącym załącznik nr 2 do Programu działań	1 marca – 15 października	
Grunty orne na terenie gmin objętych wykazem stanowiącym załącznik nr 3 do Programu działań	1 marca – 25 października	
Uprawy trwałe	1 marca – 31 października	1 marca – 30 listopada
Uprawy wieloletnie		
Trwałe użytki zielone (TUZ)		

Terminy określone w tabeli odnoszą się wyłącznie do nawozów azotowych mineralnych i nawozów naturalnych. W przypadku innych organicznych środków nawozowych stosuje się

przepisy ogólne Programu azotanowego oraz ustawy Prawo wodne i ustawy o nawozach i nawożeniu.

Terminy określone w tabeli 2 nie dotyczą:

- rolników, którzy będą zakładać uprawy jesienią po późno zbieranych przedplonach, buraku cukrowym, kukurydzy lub późnych warzywach. Dopuszczalna dawka azotu w wieloskładnikowych nawozach dla zakładanych upraw nie może przekroczyć dawki 30 kg N/ha. Należy szczegółowo udokumentować termin zbioru, datę stosowania nawozu, zastosowane nawozy i ich dawkę oraz termin siewu jesiennej uprawy,
- rolników, którzy nie mogli dokonać zbiorów lub nawożenia z uwagi na niekorzystne warunki pogodowe, w szczególności nadmierne uwilgotnienie gleby. Dla tych podmiotów termin graniczny stosowania nawozów to dzień 30 listopada,
- upraw pod osłonami oraz kontenerowych.

Należy pamiętać, że termin 30 listopada to data graniczna stosowania nawozów dla podmiotów, które nie mogły dokonać zbiorów lub nawożenia z uwagi na niekorzystne warunki pogodowe, czyli zarówno nadmierne uwilgotnienie gleb, jak również występowanie suszy rolniczej. Biorąc pod uwagę, że suszą rolniczą jest „okres, w którym wilgotność gleby jest niedostateczna do zaspokojenia potrzeb wodnych roślin i prowadzenia normalnej gospodarki w rolnictwie”, należy pamiętać, że wystąpienie tego zjawiska zależy nie tylko od lokalnych warunków klimatycznych (opady i temperatura), ale również od cech geomorfologicznych danej zlewni. Istotne znaczenie ma również rodzaj uprawy, ponieważ poszczególne gatunki roślin reagują różnie na konkretne warunki klimatyczno-glebowe.

Niekorzystne warunki pogodowe odnoszą się również do innych zdarzeń pogodowych (np. deszcz nawalny), które najczęściej występują lokalnie. W tej sytuacji producent rolny powinien samodzielnie ocenić, uwzględniając panujące warunki pogodowe, możliwość dokonania jesiennego zbioru i zastosowania nawożenia, jednak nie później niż do końca listopada. Natomiast podczas lat o zwyczajowo panujących warunkach pogodowych jesienią należy dotrzymać terminów określonych w Programie azotanowym.

Nie stosuje się nawożenia na glebach odłogowanych (gruntach odłogowanych), natomiast dopuszczalne jest zastosowanie nawozów jesienią przed planowanym zakończeniem odłogowania.

Wielkotowarowi producenci drobiu lub świń powinni również wziąć pod uwagę wymagania dotyczące stosowania nawozów naturalnych zawarte w Decyzji Wykonawczej Komisji (UE) 2017/302 z dnia 15 lutego 2017 r. ustanawiającej konkluzje dotyczące najlepszych dostępnych technik (BAT) w odniesieniu do intensywnego chowu drobiu lub świń zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE (notyfikowana jako dokument nr C(2017) 688). Konkluzje dotyczące BAT obejmują m.in. techniki jakie należy zastosować podczas nawożenia nawozami naturalnymi w celu uniknięcia lub zmniejszenia emisji azotu i fosforu oraz drobnoustrojów do gleb i wody (BAT 20).

4. Jak przechowywać nawozy naturalne w sposób bezpieczny dla środowiska?

Przechowywanie nawozów naturalnych w sposób bezpieczny dla środowiska oznacza uniemożliwienie przedostawania się odcieków do wód i gruntu. Obowiązkiem każdego rolnika jest zapewnienie bezpiecznego dla środowiska przechowywania nawozów naturalnych, wytwarzanych w gospodarstwie rolnym lub przyjętych od innego gospodarstwa rolnego, przez okres, w którym nie jest możliwe ich rolnicze wykorzystanie. Wymaga to zapewnienia odpowiedniej powierzchni nieprzepuszczalnych miejsc do przechowywania nawozów naturalnych stałych oraz pojemności zbiorników na nawozy naturalne płynne. Zbiorniki takie powinny posiadać szczelne dno i ściany oraz szczelne przykrycie np. osłoną elastyczną lub osłoną pływającą.

Ponadto rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 7 października 1997 r. w sprawie warunków technicznych jakim powinny odpowiadać budowle

rolnicze i ich usytuowanie (Dz.U. z 2014 r. poz. 81) określa, że zamknięte zbiorniki na płynne odchody zwierzęce powinny mieć wylot wentylacyjny i zamykany otwór wejściowy, a także powinny znajdować się w odpowiedniej odległości od innych obiektów i budowli rolniczych w gospodarstwie.

Również płyty do składowania obornika powinny mieć dno i ściany nieprzepuszczalne zgodnie z powyższym rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej.

Program azotanowy nie narzuca, jakie materiały powinny zostać wykorzystane do przygotowania miejsc do przechowywania nawozów naturalnych. Muszą one jednak spełniać warunek szczelności i nieprzepuszczalności.

Wielkotowarowi producenci drobiu lub świń powinni również wziąć pod uwagę wymagania dotyczące gromadzenia i przechowywania nawozów naturalnych zawarte w Decyzji Wykonawczej Komisji (UE) 2017/302 z dnia 15 lutego 2017 r. ustanawiającej konkluzje dotyczące najlepszych dostępnych technik (BAT) w odniesieniu do intensywnego chowu drobiu lub świń zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE (notyfikowana jako dokument nr C(2017) 688). Konkluzje dotyczące BAT obejmują m.in. techniki jakie należy zastosować w celu zapobiegania lub ograniczania emisji z przechowywania obornika do gleby i wody (BAT 15), a także techniki jakie należy zastosować, aby zapobiec emisjom do gleby i wody pochodzącym z gromadzenia, przepompowywania oraz przechowywania gnojowicy (BAT 18).

Przechowywanie obornika w budynku inwentarskim

W przypadku utrzymania zwierząt na głębokiej ściółce obornik może być przechowywany w budynku inwentarskim o nieprzepuszczalnym podłożu.

Należy jednak pamiętać, że zgodnie z rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. z 2019 r., poz. 1065 z późn. zm.) odległość między budynkami inwentarskimi i związanymi z nimi szczelnymi silosami, zbiornikami do gromadzenia nieczystości, kompostu oraz podobnymi szczelnymi urządzeniami, a studnią dostarczającą wodę przeznaczoną do spożycia przez ludzi powinna wynosić co najmniej 15 m licząc od osi studni.

Przechowywanie nawozów naturalnych na płycie lub w zbiorniku

Gospodarstwo jest zobowiązane zabezpieczyć nieprzepuszczalną powierzchnię do przechowywania nawozów naturalnych stałych, która pozwoli na ich składowanie przez okres 5 miesięcy, oraz szczelne zbiorniki na płynne nawozy naturalne o pojemności pozwalającej na ich przechowanie przez okres 6 miesięcy.

W przypadku, gdy wytworzone w gospodarstwie rolnym nawozy naturalne podlegają procesom technologicznym przetwarzania lub przekazaniu, wymagana pojemność zbiorników oraz powierzchnia miejsc do przechowywania nawozów naturalnych może ulec stosownemu zmniejszeniu.

Terminy na dostosowanie miejsc do przechowywania nawozów naturalnych do obowiązujących wymogów zależą od wielkości prowadzonego chowu lub hodowli.

Podmioty prowadzące chów lub hodowlę zwierząt w liczbie mniejszej lub równiej 210 DJP mają czas do końca 2024 r., żeby dostosować się do wymogów Programu. Podmioty prowadzące chów lub hodowlę zwierząt w liczbie większej niż 210 DJP będą miały czas do końca 2021 r.

Przed upływem tych terminów wymagane jest przechowywanie nawozów naturalnych płynnych w szczelnych zbiornikach o pojemności umożliwiającej gromadzenie co najmniej 4-miesięcznej produkcji tego nawozu.

Przykładowe rozwiązania w zakresie konstrukcji miejsc do przechowywania nawozów naturalnych płynnych i stałych można znaleźć w Zbiorze zaleceń dobrej praktyki rolniczej opracowanym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Czasowe przechowywanie obornika bezpośrednio na gruncie

Dopuszczalne jest czasowe składowanie obornika bezpośrednio na gruncie na pryzmie tymczasowej, ale nie dłużej niż 6 miesięcy od dnia jej utworzenia i wyłącznie na terenie możliwie płaskim o dopuszczalnym spadku 3%, niepiaszczystym, niepodmokłym. Miejsce składowania musi być oddalone co najmniej 25 m od linii brzegu wód powierzchniowych, pasa morskiego i ujść wód, chyba że ustanowiono strefę ochronną na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne. W przypadku ustanowienia strefy ochronnej, granica obszaru objętego nakazami, zakazami i ograniczeniami wynikającymi z dokumentu ustanawiającego strefę może być oddalona o więcej niż 25 m od ujęcia wód.

Składując obornik w ten sposób należy zaznaczyć jego lokalizację oraz datę założenia przyzmy na szkicu działki lub mapie, które należy przechowywać przez 3 lata od dnia zakończenia składowania obornika. Kolejną przyzmy obornika można składować na tym samym miejscu dopiero po 3 latach od dnia zakończenia składowania obornika.

Należy mieć na uwadze, że możliwość czasowego przechowywania obornika bezpośrednio na gruncie została przewidziana dla usprawnienia pracy gospodarstwa przy nawożeniu, więc nie powinna być wykorzystywana jako sposób stałego przechowywania tego nawozu.

Bezpośrednio na gruncie, przez cały rok, zabrania się przechowywania pomiotu ptasiego, a także kiszzonek. Natomiast mieszanina odchodów drobiu wraz ze ściółką, a w szczególności słomą, trocinami lub korą jest traktowana w Programie jako obornik.

Kiszonki przechowuje się w silosach, rękawach foliowych, na płytach lub na podkładzie z folii, sieczki, słomy, lub innego materiału, który pochłania odcieki, oraz pod przykryciem foliowym.

Przykładowe rozwiązania w zakresie przechowywania obornika bezpośrednio na gruncie można znaleźć w Zbiorze zaleceń dobrej praktyki rolniczej opracowanym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Jak ustalić wymaganą pojemność lub powierzchnię miejsc do przechowywania nawozów naturalnych?

Obliczenie wymaganej pojemności zbiorników lub powierzchni miejsc do przechowywania nawozów naturalnych poprzedza sporządzenie obrotu stada, obliczenie przelotowości zwierząt gospodarskich w grupie technologicznej, a następnie wyliczenie stanów średniorocznych. Wyliczone stany średnioroczne zwierząt gospodarskich przelicza się na DJP. Sposób sporządzania obrotu stada, obliczania sztuk przelotowych zwierząt gospodarskich i stanu średniorocznego tych zwierząt został określony w załączniku nr 4 do Programu. Sposób obliczania wymaganej pojemności zbiorników oraz wymaganej powierzchni miejsc do przechowywania nawozów naturalnych został określony w załączniku nr 5 do Programu.

Podmioty posiadające zwierzęta gospodarskie, wyliczając wymaganą pojemność zbiorników lub powierzchnię miejsc do przechowywania nawozów naturalnych, muszą uwzględnić wymóg dotyczący zapewnienia pojemności zbiorników na nawozy naturalne płynne na okres

6 miesięcy, i powierzchnię miejsc do przechowywania nawozów naturalnych stałych przez okres 5 miesięcy obowiązujący od 31 grudnia 2021 r. – w przypadku podmiotów prowadzących chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich w liczbie większej niż 210 DJP, a od 31 grudnia 2024 r. – w przypadku podmiotów prowadzących chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich w liczbie mniejszej lub równej 210 DJP.

Wyliczanie stanu średniorocznego zwierząt gospodarskich celem obliczenia DJP dla potrzeb ustalenia niezbędnej pojemności lub powierzchni miejsc do przechowywania nawozów naturalnych, powinno się dokonać na ostatni dzień roku – 31 grudnia (stan końcowy). W tym dniu obrót stada dotyczy całego roku, począwszy od dnia 1 stycznia (stan początkowy).

Jeżeli podmiot, z uwagi np. na stosowane systemy produkcji, przewiduje albo wie, że pojemność lub powierzchnia miejsc do przechowywania nawozów naturalnych wyliczona w sposób określony w załączniku nr 5 do Programu azotanowego może nie wystarczyć na przechowywanie nawozów naturalnych lub zakłada wzrost produkcji zwierzęcej zawsze może zwiększyć powierzchnię lub pojemność urządzeń do przechowywania nawozów, tak aby zapewnić odpowiednio 5-cio albo 6-cio miesięczne ich przechowywanie.

W przypadku gdy wytworzone w gospodarstwie rolnym nawozy naturalne podlegają procesom technologicznym przetwarzania lub przekazaniu, wymagana pojemność zbiorników oraz powierzchnia miejsc do przechowywania nawozów naturalnych może ulec stosownemu zmniejszeniu.

Do łącznej pojemności miejsc do przechowywania nawozów naturalnych można zaliczyć wszystkie urządzenia i mniejsze zbiorniki na gnojówkę znajdujące się w pomieszczeniach. Natomiast niedozwolone jest doliczanie powierzchni przyłóżek obornikowych składowanych bezpośrednio na gruncie do wymaganej powierzchni zabezpieczonych miejsc do przechowywania nawozów naturalnych.

Gdzie nie należy lokalizować miejsc do przechowywania nawozów naturalnych oraz kiszzonek?

Miejsc do przechowywania nawozów naturalnych oraz kiszzonek nie lokalizuje się w odległości mniejszej niż 25 m od studni lub ujęć wód, jeżeli nie ustanowiono strefy ochronnej na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne, a także linii brzegu wód powierzchniowych oraz pasa morskiego. W przypadku ustanowienia strefy ochronnej,

granica obszaru objętego nakazami, zakazami i ograniczeniami wynikającymi z dokumentu ustanawiającego strefę może być oddalona o więcej niż 25 m od ujęcia wód.

Zakaz ten dotyczy również terenów o dużym nachyleniu.

Lokalizowanie miejsc do przechowywania nawozów naturalnych na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią.

W miarę możliwości miejsca do przechowywania nawozów naturalnych powinny być lokalizowane poza obszarami, które są narażone na występowanie powodzi. Na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią, zgodnie z ustawą Prawo wodne, obowiązują generalne zakazy obejmujące m.in. przechowywanie nawozów naturalnych. Od takich zakazów w drodze decyzji może zwolnić właściwy miejscowo dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie (RZGW PGW WP), wyłącznie w przypadku, gdy planowane działania nie spowodują zagrożenia dla jakości wód w przypadku wystąpienia powodzi.

W celu uzyskania decyzji zwalniającej z zakazu gromadzenia odchodów zwierzęcych na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią, zainteresowany rolnik powinien złożyć wniosek do dyrektora RZGW PGW WP. Każdy taki wniosek wymaga indywidualnego rozpatrzenia, a wydanie decyzji warunkują zarówno parametry gromadzenia odchodów zwierzęcych, które mogą zanieczyścić wody, jak i zasięg, głębokość, czy prędkość zalewu wodami o prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi 10% i 1%. W przypadku, gdy organ uzna, że planowane działania nie spowodują zagrożenia dla jakości wód w przypadku wystąpienia powodzi, określa w drodze decyzji warunki niezbędne dla ochrony jakości wód.

Budowa miejsc do przechowywania nawozów naturalnych na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią wymaga również uzyskania pozwolenia wodnoprawnego, w którym określa się wymagania dla przedsięwzięć, które uzyskały decyzję zwalniającą z zakazów, o których mowa powyżej.

Obszary szczególnego zagrożenia powodzią są przedstawione na obowiązujących mapach zagrożenia powodziowego oraz mapach ryzyka powodziowego, a także w studiach ochrony przeciwpowodziowej opracowanych dla rzek lub ich odcinków, dla których nie opracowano jeszcze ww. map.

Orientacyjny zasięg obszarów szczególnego zagrożenia powodzią można sprawdzić na portalu mapowym Informatycznego Systemu Osłony Kraju – Hydroportalu dostępnym pod adresem www.isok.gov.pl. Natomiast w celu uzyskania ostatecznego potwierdzenia czy dany teren znajduje się na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią należy skontaktować się z właściwym obszarowo RZGW PGW WP, a w przypadku pasa technicznego na obszarach nadmorskich do właściwego dyrektora urzędu morskigo.

Czasowe przechowywanie obornika bezpośrednio na gruncie w celu usprawnienia pracy gospodarstwa przy nawożeniu, jeżeli odbywa się zgodnie z zasadami określonymi w Programie azotanowym nie wymaga decyzji zwalniającej z zakazu gromadzenia odchodów zwierzęcych na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią.

Jakie wymagania w zakresie przechowywania nawozów naturalnych powinni spełnić przedsiębiorcy utrzymujący zwierzęta futerkowe?

Utrzymywanie zwierząt futerkowych w klatkach i bateriach klatek z ażurową podłogą wymaga zabezpieczenia gruntu znajdującego się pod nimi. Zabezpieczenie to należy wykonać szczelną i litą, odporną na mechaniczne uszkodzenia powierzchnią, ukształtowaną w sposób zabezpieczający przedostawaniu się odcieku do wód lub gruntu. Takie zabezpieczenie może, ale nie musi być wykonane w formie betonowej wylewki. Do zabezpieczenia gruntu mogą być wykorzystane również inne materiały, np. odpowiednie tworzywa sztuczne lub wzmocniona folia. Muszą one jednak spełniać warunek szczelności i nieprzepuszczalności w celu zabezpieczenia przed przedostawaniem się odcieków do wód lub gruntu.

Poza systemem pastwiskowym z regularną zmianą zadarnionych kwater, nie należy umieszczać klatek dla zwierząt futerkowych z ażurową podłogą bezpośrednio na gruncie.

Odchodów zwierząt futerkowych mięsożernych nie można mieszać i przechowywać wspólnie z odpadami pochodzącymi z przygotowania paszy dla tych zwierząt.

5. O czym powinni pamiętać rolnicy przekazujący i przyjmujący nawozy naturalne?

Przekazanie nawozu naturalnego do bezpośredniego rolniczego wykorzystania powinno się odbywać na podstawie umowy zawartej na piśmie. Strony powinny przechowywać taką umowę co najmniej przez 3 lata od dnia jej wygaśnięcia.

Podmioty wielkotowarowe, czyli prowadzące chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior mogą zbyć maksymalnie 30% gnojówki i gnojowicy do bezpośredniego rolniczego wykorzystania, na podstawie umowy zawartej w formie pisemnej pod rygorem nieważności, a pozostałą ilość przeznaczyć do produkcji biogazu rolniczego lub zagospodarować na użytkach rolnych, których są posiadaczami i na których prowadzą uprawę roślin.

Należy pamiętać, że to przekazujący oblicza ilość nawozów naturalnych wytwarzanych w gospodarstwie rolnym i przeznaczonych do przekazania oraz ilości azotu w tych nawozach.

Przekazujący nie opracowuje natomiast planu nawożenia azotem dla zbywanych nawozów naturalnych lub produktów pofermentacyjnych. Jest to obowiązek podmiotu nabywającego.

6. Jak określić dawki nawozów bezpieczne dla środowiska?

Zastosowana w okresie roku dawka nawozów naturalnych wykorzystywanych rolniczo nie może zawierać więcej niż 170 kg azotu w czystym składniku na 1 ha użytków rolnych.

Ilość azotu w nawozach naturalnych zależy od gatunku zwierząt gospodarskich, a także ich wieku, wydajności oraz systemu utrzymania. W celu określenia rocznej dawki nawozów naturalnych wykorzystywanych rolniczo należy zgodnie z załącznikiem nr 4 do Programu azotanowego określić średnią liczbę zwierząt gospodarskich w poszczególnych grupach technologicznych w gospodarstwie rolnym, a następnie na podstawie załącznika nr 6 do Programu należy obliczyć średnią roczną wielkość produkcji nawozów naturalnych i koncentrację azotu zawartego w tych nawozach.

Sposób dystrybucji nawozów naturalnych na poszczególne działki rolne należy zaplanować w taki sposób, aby w okresie roku nie przekroczyć dopuszczalnej dawki azotu w czystym składniku wynoszącej 170 kg N/ha użytków rolnych, przy czym dopuszczalna dawka nawozu naturalnego = $170 \text{ kg N/ha} : \text{zawartość N kg/t lub kg/m}^3$ (zawartość N kg/t lub kg/m^3 należy przyjąć z załącznika nr 6 do Programu lub udokumentowanego badania składu nawozu naturalnego).

Nawożenie wykonuje się na podstawie planu nawożenia azotem lub na podstawie maksymalnych dawek azotu.

Kto powinien posiadać plan nawożenia azotem?

Plan nawożenia azotem powinny posiadać podmioty:

- prowadzące chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior,
- posiadające gospodarstwo rolne o powierzchni powyżej 100 ha użytków rolnych,
- uprawiające uprawy intensywne, których lista została określona w załączniku nr 7 do Programu azotanowego, na gruntach ornych na powierzchni powyżej 50 ha,
- utrzymujące obsadę zwierząt gospodarskich większą niż 60 DJP według stanu średniorocznego,
- nabywające nawóz naturalny lub produkt pofermentacyjny do bezpośredniego rolniczego wykorzystania w celu nawożenia lub poprawy właściwości gleb od podmiotu importującego nawóz naturalny lub produkt pofermentacyjny,
- nabywające nawóz naturalny lub produkt pofermentacyjny do bezpośredniego rolniczego wykorzystania w celu nawożenia lub poprawy właściwości gleb od podmiotu który prowadzi chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior.

Jak należy przygotować plan nawożenia azotem?

Plan nawożenia azotem opracowuje się odrębnie dla każdej działki rolnej i przechowuje się w gospodarstwie rolnym przez okres 3 lat od dnia zakończenia nawożenia wykonanego na podstawie tego planu. Obowiązki związane z opracowaniem takiego planu są różne w zależności od wielkości prowadzonej produkcji.

Podmioty, które prowadzą chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior (tzw. podmioty wielkotowarowe) opracowują plan nawożenia azotem na podstawie składu chemicznego nawozów oraz potrzeb pokarmowych roślin i zasobności gleb, uwzględniających stosowane odpady i nawozy. Po opracowaniu planu, ale nie później niż do dnia rozpoczęcia nawożenia konieczne jest uzyskanie pozytywnej opinii okręgowej stacji chemiczno-rolniczej o tym planie, a następnie doręczenie pozytywnej opinii wraz z kopią planu do wójta (burmistrza, prezydenta miasta) oraz wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska. O właściwości organów, które powinny otrzymać kopię planu wraz z opinią decyduje miejsce stosowania nawozów naturalnych.

Zalecenia w zakresie sporządzania planu nawożenia azotem oraz składania wniosków o opinię oraz informację można znaleźć na stronach właściwych terenowo stacji rolniczych oraz Krajowej Stacji Chemiczno-Rolniczej: <https://www.schr.gov.pl/index.php?c=article&id=35>.

Podmioty nie kwalifikujące się do podmiotów wielkotowarowych, ale posiadające gospodarstwo rolne o powierzchni powyżej 100 ha użytków rolnych, lub uprawiające uprawy intensywne na gruntach ornych o powierzchni powyżej 50 ha lub utrzymujące obsadę większą niż 60 DJP wg stanu średniorocznego opracowują plan nawożenia azotem z uwzględnieniem sposobu obliczania dawki nawozów azotowych mineralnych – uproszczonego bilansu azotu, który został określony w załączniku nr 8 do Programu azotanowego, albo przy zastosowaniu programu nawozowego obejmującego wymagania dla uproszczonego bilansu azotu określonego w załączniku nr 8 do Programu. Podmioty te nie są zobowiązane do uzyskiwania opinii okręgowej stacji chemiczno-rolniczej o planie nawożenia azotem oraz doręczania jej wraz z kopią planu do wójta (burmistrza, prezydenta miasta) oraz wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska. Te same zasady obowiązują podmioty, które dobrowolnie opracują plan nawożenia azotem.

Podmioty, sporządzające plan nawożenia azotem wg uproszczonego bilansu zgodnie z podanym w Programie azotanowym wzorem mogą wykonać badania gleb, ale nie są one obowiązkowe. Jeżeli podmioty te nie wykonały badań składu nawozów naturalnych lub zawartości N_{min} , mogą korzystać ze wskaźników dotyczących nawozów naturalnych i zawartości N_{min} w glebie.

Plan nawożenia azotem powinny również posiadać podmioty nabywające nawóz naturalny lub produkt pofermentacyjny do bezpośredniego rolniczego wykorzystania. Wyróżnia się dwa przypadki, w których podmiot nabywający musi posiadać plan nawożenia azotem:

- w przypadku nabycia nawozu od podmiotu importującego nawóz naturalny lub produkt pofermentacyjny,
- w przypadku nabycia nawozu od podmiotu, który prowadzi chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2 000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior.

Podmioty nabywające nawóz naturalny lub produkt pofermentacyjny od podmiotu importującego nawóz naturalny lub produkt pofermentacyjny lub od tzw. podmiotu wielkotowarowego, powinny posiadać plan nawożenia azotem sporządzony co najmniej

z uwzględnieniem sposobu obliczania dawki nawozów azotowych według uproszczonego bilansu azotu określonego w załączniku nr 8 do Programu azotanowego.

Rolnicy, którzy mają obowiązek opracowania planu nawożenia azotem, a także rolnicy, którzy opracują taki plan dobrowolnie, nie mogą stosować wyższych dawek nawozów niż wynikające z tego planu. Natomiast rolnicy, którzy nie opracowują planu nawożenia azotem, stosują nawozy w takich dawkach, aby nie przekraczać maksymalnych ilości azotu działającego ze wszystkich źródeł, dla upraw w plonie głównym, dla plonów uzyskiwanych w warunkach uregulowanego odczynu gleby, zbilansowanego nawożenia azotem, fosforem i potasem (NPK) i stosowania integrowanej ochrony roślin (tabela 14 załącznika nr 9 do Programu azotanowego).

7. Jakie dokumenty trzeba posiadać w gospodarstwie?

Rolnicy prowadzący działalność na powierzchni większej lub równej 10 ha użytków rolnych lub utrzymujący zwierzęta gospodarskie w liczbie większej lub równej 10 DJP według stanu średniorocznego powinni posiadać plan nawożenia azotem albo obliczenia maksymalnych dawek azotu, a także powinni prowadzić ewidencję zabiegów agrotechnicznych związanych z nawożeniem azotem.

Ewidencję zabiegów agrotechnicznych można prowadzić w postaci papierowej, w formie zapisów własnych, arkuszy, dzienników lub książki nawozowej, lub w postaci elektronicznej.

Ewidencja powinna zawierać informacje o:

- dacie zastosowania nawozu,
- rodzaju uprawy i powierzchni uprawy, na której został zastosowany nawóz,
- rodzaju zastosowanego nawozu,
- zastosowanej dawce nawozu,
- terminie przyorania nawozu naturalnego, w przypadku zastosowania tego nawozu na terenie o dużym nachyleniu.

Zarówno plan nawożenia azotem, jak i ewidencję zabiegów agrotechnicznych należy przechowywać przez 3 lata od dnia zakończenia nawożenia wykonanego na podstawie posiadanego planu nawożenia azotem albo obliczeń maksymalnych dawek azotu.

Dodatkowo wszyscy rolnicy, którzy zbywają lub nabywają nawozy naturalne do bezpośredniego rolniczego wykorzystania powinni przechowywać umowy, na podstawie których dokonano przekazania nawozów. Umowy te należy przechowywać co najmniej przez 3 lata od dnia ich wygaśnięcia.

Rolnicy, którzy nie stosują się do terminów określonych w tabeli 2, ponieważ zakładają uprawy jesienią po późno zbieranych przedplonach, buraku cukrowym, kukurydzy lub późnych warzywach powinni szczegółowo udokumentować termin zbioru, datę stosowania nawozów, zastosowane nawozy i ich dawkę oraz termin siewu jesiennej uprawy.

Natomiast rolnicy składający czasowo obornik bezpośrednio na gruncie powinni posiadać mapę lub szkic działki z zaznaczoną lokalizacją przyzmy oraz datą złożenia obornika. Dokument taki należy posiadać przez 3 lata od dnia zakończenia przechowywania obornika na przyzmy.

Producenci, którzy prowadzą uprawy pod osłonami (szklarnie, inspekty, namioty foliowe) oraz uprawy kontenerowe, wykorzystujące zamknięty obieg nawozów i wody, nie muszą posiadać planu nawożenia azotem, ani dokonywać obliczeń maksymalnych dawek azotu.

8. Kontrole - czego mogą dotyczyć i jak się do nich przygotować?

Kontrola stosowania Programu azotanowego przez podmioty prowadzące produkcję rolną jest wykonywana przez właściwe organy Inspekcji Ochrony Środowiska, czyli wojewódzkich inspektorów ochrony środowiska.

Ustawa Prawo wodne ustanowiła system kar uzależniony od zakresu i stopnia naruszenia Programu azotanowego i daje możliwość organom Inspekcji Ochrony Środowiska wydawania decyzji nakazujących usunięcie w określonym terminie stwierdzonych nieprawidłowości lub ustalania obowiązku uiszczenia opłaty za to naruszenie.

Maksymalne stawki opłat za naruszenie Programu azotanowego aktualizowane są co rok i ogłaszane w Monitorze Polskim. Stawki obowiązujące w 2019 r. wynoszą:

- 2040 zł za stosowanie nawozów niezgodnie z Programem azotanowym, w tym planem nawożenia azotem,
- 3060 zł za przechowywanie nawozów naturalnych niezgodnie z Programem azotanowym,
- 510 zł za prowadzenie dokumentacji realizacji Programu azotanowego niezgodnie z Programem azotanowym,
- 510 zł za brak planu nawożenia azotem.

Dodatkowo wymagania Programu azotanowego wchodzą w zakres zasady wzajemnej zgodności (cross-compliance), dlatego wszyscy rolnicy wnioskujący o płatności bezpośrednie, a także płatności obszarowych otrzymywanych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 oraz 2014-2020 (PROW) mogą być w tym zakresie kontrolowani przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Corocznie kontroli pod względem spełniania wymogów wzajemnej zgodności podlega 1% beneficjentów ubiegających się o płatności (z pominięciem rolników uczestniczących w systemie dla małych gospodarstw, którzy od 2015 roku nie podlegają kontroli wzajemnej zgodności).

W przypadku kontroli przeprowadzanych przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w ramach zasady wzajemnej zgodności (cross-compliance), wysokość kary administracyjnej za brak przestrzegania wymogów z Programu azotanowego, zależy od rodzaju i skali naruszenia wymogów.

W przypadku, gdy stwierdzona niezgodność wynika z zaniedbania ze strony rolnika, zmniejszenie płatności z zasady wynosi 3% całkowitej kwoty płatności, a w przypadku poważniejszych naruszeń 5%. Natomiast w sytuacji, gdy rolnik celowo dopuści się stwierdzonej niezgodności, zmniejszenie to z zasady wynosi 20% całkowitej kwoty lub w przypadkach rażących naruszeń może nawet zostać zwiększone do 100% całkowitej należnej kwoty.

9. Jak długo będzie obowiązywał Program azotanowy?

Program azotanowy jest opracowywany na podstawie przepisów unijnych, a także na podstawie przepisów krajowych (ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne) i obowiązuje bezterminowo. Jednakże zarówno przepisy unijne, jak i krajowe przewidują obowiązek cyklicznej aktualizacji Programu azotanowego. W zależności od wyników oceny skuteczności Programu działań oraz stanu środowiska wodnego, Program powinien być co 4 lata weryfikowany i w razie potrzeby aktualizowany.

Jeżeli wyniki państwowego monitoringu środowiska prowadzonego przez Inspekcję Ochrony Środowiska w celu dokonania oceny skuteczności Programu azotanowego wykazą brak poprawy lub wzrost stężeń azotanów w wodach, niezbędna będzie analiza zapisów Programu pod kątem możliwości modyfikacji już istniejących działań lub wprowadzenia innych bardziej skutecznych sposobów ograniczania zanieczyszczenia wód azotanami ze źródeł rolniczych.

Najbliższa aktualizacja programu zaplanowana jest na rok 2022.

10. Czy rolnicy mają wpływ na zapisy Programu?

Program azotanowy jest opracowywany przy udziale społeczeństwa. Oznacza to, że informacja o przystąpieniu do opracowywania aktualizacji Programu, a także informacja o możliwości składania uwag i wniosków będzie podana do publicznej wiadomości.

Konsultacje takie trwają co najmniej 21 dni i każdy zainteresowany może wziąć w nich udział, co oznacza, że uwagi można zgłaszać indywidualnie lub za pośrednictwem instytucji branżowych. Informacje o rozpoczęciu konsultacji są udostępniane na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Ministerstwa Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej, a w prasie o zasięgu ogólnokrajowym oraz na tablicy ogłoszeń Ministerstwa.

11. Program azotanowy w praktyce

Zbiór zaleceń dobrej praktyki rolniczej

Program azotanowy publikowany jest jako rozporządzenie Rady Ministrów w Dzienniku Ustaw, a zatem jest to akt normatywny zawierający zestaw obowiązkowych zakazów i nakazów sformułowanych w języku prawnym. Opracowaniem stanowiącym uzupełnienie i rozwinięcie Programu azotanowego jest Zbiór zaleceń dobrej praktyki rolniczej (ZZDPR) przygotowany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi w uzgodnieniu z Ministerstwem Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej do dobrowolnego stosowania przez rolników.

Publikacja ta zawiera zalecenia w zakresie dobrych praktyk, których stosowanie przyczyniać się będzie do zapobiegania zanieczyszczeniu wód azotanami pochodzenia rolniczego oraz ochrony środowiska na obszarach wiejskich.

ZZDPR zastępuje Część H (Skrócony zbiór zasad dobrej praktyki rolniczej dla potrzeb wdrażania dyrektywy azotanowej) Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej z 2004 r. oraz inne wymagania tego Kodeksu odnoszące się do zasad stosowania nawozów zawierających w swoim składzie azot, wapnowania gleb, przechowywania nawozów naturalnych.

W ZZDPR rolnicy znajdą szereg wskazówek dotyczących m.in. rolniczego wykorzystania nawozów w sposób przyjazny dla środowiska, przykładowe sposoby i konstrukcje miejsc do przechowywania nawozów i kiszzonek, a także propozycje dodatkowych działań ograniczających zanieczyszczenie wód azotanami.

Publikację przygotowano w przystępnej dla rolnika formie, w podziale na rozdziały prezentujące kolejno najważniejsze aspekty zarządzania gospodarstwem. W tekście wyraźnie zaznaczono obowiązujące regulacje prawne, które uzupełniono o objaśnienia, oraz praktyczne przykłady zastosowania i dodatkowe działania, które rolnik może wdrożyć, aby prowadzić swoją działalność w sposób zrównoważony, efektywny ekonomicznie i jednocześnie przyjazny dla środowiska.

Zbiór zaleceń dobrej praktyki rolniczej znajduje się do pobrania na stronie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi pod adresem: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/zbior-zalecen-dobrej-praktyki-rolniczej-do-dobrowolnego-stosowania>.

Kodeks doradczy dobrej praktyki rolniczej dotyczący ograniczenia emisji amoniaku

Nawozy azotowe są źródłem emisji zanieczyszczeń nie tylko do wód, ale również do powietrza, dlatego Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi opublikowało Kodeks doradczy dobrej praktyki rolniczej dotyczący ograniczenia emisji amoniaku. Publikacja zawiera m.in. propozycje niskoemisyjnych systemów utrzymania zwierząt, przechowywania nawozów naturalnych, oraz technik aplikacji nawozów naturalnych. Przedstawiono praktyki, które oprócz ograniczenia emisji mogą doprowadzić do poprawy wykorzystywania azotu zawartego w nawozach naturalnych i mineralnych. Kodeks stanowi uzupełnienie wymogów i zaleceń zawartych w Programie azotanowym i ZZDPR z jednoczesnym ich rozwinięciem w zakresie emisji amoniaku.

Kodeks, mimo że jego opracowanie wynika z innych podstaw prawnych, a zalecenia dotyczą innych substancji i dróg rozprzestrzeniania się zanieczyszczeń, w wymiarze praktycznym sprowadza się do realizacji podobnych praktyk i zmian technologii produkcji rolnej na poziomie gospodarstwa. Efektywne zarządzanie azotem wymaga uwzględnienia całego cyklu obiegu azotu w przyrodzie, a zatem wszystkich źródeł azotu stosowanego w gospodarstwie i wszystkich sposobów jego uwalniania do środowiska, dlatego planując realizację nowych inwestycji warto przyjąć podejście zintegrowane polegające na wdrożeniu praktyk i rozwiązań technicznych ograniczających straty azotu zarówno do powietrza jak i do wód.

Kodeks doradczy dobrej praktyki rolniczej dotyczący ograniczenia emisji amoniaku znajduje się do pobrania na stronie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi pod adresem: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/kodeks-dobrej-praktyki-rolniczej-w-zakresie-ograniczania-emisji-amoniaku>.

Aplikacje komputerowe wspierające wdrażanie Programu azotanowego

Do planowania nawożenia azotem upraw rolniczych, sadowniczych, warzywniczych i ozdobnych zgodnie z Programem azotanowym mogą posłużyć np. proste aplikacje dostępne na stronie internetowej Centrum Doradztwa Rolniczego pod adresem: <https://www.cdr.gov.pl/aktualnosci/57-cdr-informuje/2784-aplikacje-do-sporzadzania-planu-nawozenia-azotem-do-wyliczania-maksymalnych-dawek-azotu>.

1. Przykładowy sposób obliczania obrotu stada

Wg danych uzyskanych od rolnika potwierdzonych przez ARiMR odpowiednie wartości wstawiamy do arkusza kalkulacyjnego w aplikacji CDR Program „Azotanowy” dla gospodarstwa.

Na początku roku obrotowego stany w poszczególnych grupach technologicznych stada trzody chlewnej utrzymywanego w systemie zamkniętym przedstawiały się następująco:

- knury 1 szt., maciory 52 szt., prosięta 196 szt., warchlaki 192 szt., tuczniki 190 szt. (wg ARiMR w gospodarstwie 631 szt.).

Na końcu roku obrotowego stany wynosiły:

- knury 1 szt., maciory 55 szt., prosięta 202 szt., warchlaki 192 szt., tuczniki 190 szt. (wg ARiMR w gospodarstwie 640 szt.).

Zaszłości w ciągu roku: urodzenia 1196 szt., zakupy macior 13 szt., upadki: prosięta 42 szt., warchlaki 12 szt., tuczniki 6 szt., sprzedaż tuczników 1130 szt., macior 10 szt.

Całe stado utrzymywane jest na płytkiej ściółce.

Sposób obliczenia obrotu stada przy użyciu ww. aplikacji przedstawia Rysunek 1.

Rysunek 1. Przykład wypełnionego arkusza *VI_Obrot_j* w aplikacji CDR "Program azotanowy dla gospodarstwa".

PRODUKCJA ZWIERZĘCA										Wprowadź /modyfikuj dane		Przelicz						
Roczne obroty zwierząt																		
Gatunek/grupa technologiczna zwierząt	Stan na początku	Urodzenia	Zakup	Z przeklasowania	Razem przychody	Upadki, uboje z konieczności	Sprzedaż, uboje na własny użytek	Na przeklasowanie	Razem rozchody	Stan na koniec	Okres przebywania w grupie w m-cach	Stan przelotowy	Stan średnioroczny	SYSTEM UTRZYMANIA liczba w szt. st. średniorocznego			Współczynnik odliczenia koncentracji w ^{1,2}	DJP
														Głęboka ściółka	Płytki ściółka	Beźściółko wo		
Trzoda chlewna																		62,80
Knury	1									1	12	1	1,00		1,00			0,40
Lochy/Maciory	52		13		13		10		10	55	12	53,5	53,50		53,50			18,73
Warchlaki od 2 do 4 miesięcy	192			1148	1148	12		1136	1148	192	2	1142	190,33		190,33			13,32
Prosięta do 2 miesięcy	196	1196			1196	42		1148	1190	202	2	1172	195,33		195,33			3,91
Tuczniki, loszki i knurki hodowlane	190			1136	1136	6	1130		1136	190	2	1133	188,83		188,83			26,44

2. Przykładowy sposób obliczania powierzchni miejsc do przechowywania nawozów naturalnych stałych i pojemności zbiorników

Stany średnioroczne zwierząt wyliczone z obrotu stada w poszczególnych grupach technologiczno-wiekowych przypisujemy zgodnie z danymi uzyskanymi od rolnika do odpowiednich systemów utrzymania. W arkuszu służącym do obliczania parametrów wielkościowych miejsc do przechowywania nawozów naturalnych stałych oraz

pojemności zbiorników na nawozy płynne określamy dodatkowo, czy obornik z „głębokiej ściółki” przechowywany jest w obejściu na odpowiednim miejscu, czy zwierzęta korzystają z pastwiska. Podajemy również informacje o wyposażeniu obiektów np. w zadaszona, o powierzchni niezadaszonych wybiegów, o możliwości przetwarzania nawozów naturalnych, o wysokości składowania obornika na miejscu przechowywania.

Rysunek 2. Przykład wypełnionego arkusza *Wielkość urządzeń* w aplikacji CDR "Program azotanowy dla gospodarstwa".

Wielkość urządzeń do przechowywania nawozów naturalnych			
Informacje o gospodarowaniu nawozami naturalnymi			
NIE	Przechowywanie obornika z głębokiej ściółki "w obejściu"		
NIE	A, B, C – współczynniki odliczenia okresu pastwiskowego		
System utrzymania, wyposażenie techniczne			
NIE	D ₁ – system częściowo-rusztowy dla świń	NIE	D ₂ – system bezściółkowy dla drobiu
NIE	E ₁ – separowanie gnojowicy (tylko faza ciekła),	NIE	E ₂ – podsuszanie pomiotu w chowie drobiu
NIE	F ₁ – zadaszona płyty obornikowej	NIE	F ₂ – przykrycie zbiornika na gnojowicę
	G ₁ – Powierzchnia wybiegu niezadaszonego w m ² - system ściółkowy		G ₂ – Powierzchnia wybiegu niezadaszonego w m ²
	H ₁ - stosowanie w gospodarstwie rolnym ciągłych kompleksowych procesów technologicznych przetwarzania obornika		H ₂ - stosowanie w gospodarstwie rolnym ciągłych kompleksowych procesów technologicznych przetwarzania gnojowicy
2,5 m	W - deklarowana wysokość składowania obornika na płycie (w metrach)		
Minimalne pojemności płyty obornikowej lub pojemności zbiornika na gnojowicę albo gnojówkę dla gatunków zwierząt gospodarskich			
Gatunek / grupa technologiczna zwierząt	Płyta obornikowa m ²	Zbiornik na gnojówkę m ³	Zbiornik na gnojowicę m ³
Trzoda chlewna	52,75	87,92	
RAZEM:	52,75	87,92	
Po uwzględnieniu współczynników odliczenia/doliczenia ze względu na zastosowane rozwiązania systemów utrzymania oraz wyposażenie techniczne (G i H)	52,75	87,92	

3. Przykładowy plan nawożenia azotem

Planowanie nawożenia azotem rozpoczynamy od wpisywania w Arkuszu *Plan_natural* poszczególnych działek rolnych zgodnie z danymi zawartymi w wniosku o dopłaty obszarowe, określamy powierzchnię uprawy, kategorie gleby, rodzaj uprawy i zakładamy poziom plonowania. Ustalamy jaki był przedplon (dotyczy bobowatych i upraw korzeniowych) oraz zastosowany pod przedplon obornik i jego dawkę. Następnie planujemy nawożenie dostępnymi nawozami naturalnymi własnymi i nabytymi zwracając uwagę na ilość zastosowanego w nich azotu – do 170 kg/ha.

Rysunek 3. Przykład wypełnionego arkusza *Plan_natural* w aplikacji CDR "Program azotanowy dla gospodarstwa".

Planowanie nawożenia azotem z nawozów naturalnych dla upraw w gospodarstwie											Włącz/wyłącz podgląd stanu nawozów		Wprowadź / modyfikuj dane		Przelicz	
Działka rolna	Nr działki/ działek ewiden.	Pow. w ha	Kategoria gleby	Uprawa	Plon w t/ha	Przedplon			I dawka nawozu naturalnego			II dawka nawozu naturalnego			Razem dawka z nawoz. naturalnych w kg N/ha	Nawożenie mineralne Dawka z nawoz. mineral. w kg N/ha
						Rodzaj przedplonu	Obornik pod przedplon	Dawka obornika pod przedplon (t/ha)	Planowany rodzaj nawozu naturalnego pod uprawę	Dawka nawozu natur. w t/ha lub m ³ /ha	Termin nawożenia	Planowany rodzaj nawozu naturalnego pod uprawę	Dawka nawozu natur. (t/ha, m ³ /ha)	Termin nawożenia		
a	123	3,50	średnia	Pszonice ozima	7,20		Obornik płytki ściółka - Trzoda chlewna	30	Obornik płytki ściółka - Trzoda chlewna	40	Jesień				132,4	101,1
b	124	3,50	średnia	Jęczmień ozimy	5,00		Obornik płytki ściółka - Trzoda chlewna	30	Gnojówka - Trzoda chlewna	20	Jesień				64,8	10,3
c	125	3,50	średnia	Pszonczyto ozime	6,50				Obornik płytki ściółka - Trzoda chlewna	40	Jesień				132,4	95,4
d	126	4,00	średnia	Jęczmień jary pastewny	5,30	Bobowate w miesz. - międtypion. - ziel. naw.	Obornik płytki ściółka - Trzoda chlewna	40	Obornik płytki ściółka - Trzoda chlewna	20	wiosna				66,2	29,1
e	127	4,00	średnia	Kukurydza na ziarno	12,00				Obornik płytki ściółka - Trzoda chlewna	50	wiosna				165,5	286,2

W kolejnym Arkuszu wykonujemy planowanie nawożenia mineralnego azotem. W kolejnych dawkach ustalamy jakimi nawozami i w jakiej dawce możemy zasilać uprawy. Zwracamy uwagę aby nie przekroczyć dawki azotu po uwzględnieniu nawożenia naturalnego.

Rysunek 4. Przykład wypełnionego arkusza *Plan_mineral* w aplikacji CDR "Program azotanowy dla gospodarstwa".

Planowanie nawożenia azotem z nawozów mineralnych dla upraw w gospodarstwie											Wprowadź / modyfikuj dane		Przelicz		Nawozy mineralne		
Działka rolna	Powierzchnia ha	Uprawa	Plon t/ha	Zapotrz. N miner. kg/ha	I. Dawka nawozu mineralnego			II. Dawka nawozu mineralnego			III. Dawka nawozu mineralnego			IV. Dawka nawozu mineralnego			Razem N miner. kg/ha
					Nazwa nawozu	dt/ha	dt/pow.	Nazwa nawozu	dt/ha	dt/pow.	Nazwa nawozu	dt/ha	dt/pow.	Nazwa nawozu	dt/ha	dt/pow.	
a	3,50	Pszonice ozima	7,20	101,1	Polifoska 4 NPKMgS 4-12-32-2-4	3,0	10,5	Saletra amonowa	1,5	5,3	Saletra amonowa	1,0	3,5				97,0
b	3,50	Jęczmień ozimy	5,00	10,3	Polifoska 4 NPKMgS 4-12-32-2-4	2,5	8,8										10,0
c	3,50	Pszonczyto ozime	6,50	95,4	Polifoska 4 NPKMgS 4-12-32-2-4	3,0	10,5	Saletra amonowa	1,5	5,3	Saletra amonowa	0,9	3,2				93,6
d	4,00	Jęczmień jary pastewny	5,30	29,1	Polifoska 4 NPKMgS 4-12-32-2-4	2,0	8,0	Saletrzak	0,7	2,8							27,3
e	4,00	Kukurydza na ziarno	12,00	286,2	Fosforan Amonowy	3,0	12,0	Mocznik	4,0	16,0							238,0

4. Przykładowa ewidencja zabiegów agrotechnicznych

W prowadzeniu ewidencji zabiegów nawożenia azotem istotna jest chronologia czasowa wpisów (od najwcześniejszego zabiegu do ostatniego na całym obszarze gospodarstwa). Zwracamy uwagę również na zastosowaną ilość nawozów, aby nie została przekroczona ich zaplanowana dawka.

Rysunek 5. Przykład wypełnionego arkusza *Ewidencja* w aplikacji CDR "Program azotanowy dla gospodarstwa".

Ewidencja zabiegów agrotechnicznych związanych z nawożeniem											Wprowadź / modyfikuj dane	Przelicz
Oznaczenie działki rolnej	Data zastosowania nawozu	Data przyorania lub wymieszania z glebą nawozów naturalnych*	Uprawa, na której zastosowano nawóz (gatunek)	Powierzchnia uprawy (ha)	Powierzchnia, na której zastosowano nawóz (ha)	Rodzaj nawozu		Ilość (dawka) zastosowanego nawozu			UWAGI	
						nazwa	zawartość naturalne - kg N/t mineralne - kg N/t	Dawka naturalne - t/ha mineralne - dt/ha	Dawka na pon. uprawy naturalne - t mineralne - dt	Dawka kg N/ha		
b	25.08.2018		Jęczmień ozimy	3,50	3,50	Gnojówka - Trzoda chlewna	3,24	20,00	70,00	64,80		
a	03.09.2018		Pszemica ozima	3,50	3,50	Obornik płytka ściółka - Trzoda chlewna	3,31	40,00	140,00	132,40		
c	07.09.2018		Pszemczyto ozime	3,50	3,50	Obornik płytka ściółka - Trzoda chlewna	3,31	40,00	140,00	132,40		
b	22.09.2018		Jęczmień ozimy	3,50	3,50	Polifoska 4 NPKMgS 4-12-32-2-4	4,00	2,50	8,75	10,00		
c	29.09.2018		Pszemczyto ozime	3,50	3,50	Polifoska 4 NPKMgS 4-12-32-2-4	4,00	3,00	10,50	12,00		
a	04.10.2018		Pszemica ozima	3,50	3,50	Polifoska 4 NPKMgS 4-12-32-2-4	4,00	3,00	10,50	12,00		

Przykładowe gospodarstwa rolne, które prowadzą działania zgodne z Programem azotanowym.

1. Gospodarstwo rolne z województwa mazowieckiego o powierzchni 145 ha użytków rolnych, uprawiające zboża, kukurydzę na ziarno, buraki cukrowe, bobowate na ziarno oraz posiadające 15 ha sadu, nie prowadzi produkcji zwierzęcej, stosuje wyłącznie nawożenie mineralne.

Stosuje nawożenie azotem w okresie od 1 marca do 25 października, opracowuje plan nawożenia azotem odrębnie dla każdej działki rolnej oraz prowadzi ewidencje zabiegów nawożenia.

2. Gospodarstwo rolne w województwie wielkopolskim, o powierzchni 9 ha użytków rolnych, uprawiające zboża paszowe, kukurydzę na ziarno i mieszanki zbożowo – bobowate na ziarno, prowadzi chów trzody chlewniej w cyklu zamkniętym o średniorocznej obsadzie 64 DJP na płytce ściółce i bezściołowo.

Stosuje nawozy naturalne płynne i azotowe mineralne w okresie od 1 marca do 25 października, opracowuje plan nawożenia azotem oparty na uproszczonym bilansie azotu, prowadzi ewidencję zabiegów nawożenia naturalnego i mineralnego, zbywa na podstawie umowy nadwyżkę nawozów naturalnych produkowanych w gospodarstwie.

Dofinansowanie inwestycji mających na celu ochronę wód przed azotanami

Informacje o dostępności pomocy finansowej na inwestycje realizowane w związku z Programem azotanowym można uzyskać w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji

Rolnictwa (www.arimr.gov.pl) w zakładce dotyczącej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020.